

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Сумська філія

Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Страхування»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – **«ДОХОДИ, ВИТРАТИ І ПРИБУТОК СТРАХОВИКА»**

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 2

Розробник:

Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук Петровська С.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук, Парфентій Л.А.
2. Старший викладач кафедри економіки, підприємництва та бізнес-
адміністрування ННІ бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного
університету, кандидат економічних наук, доцент Дерев'янка Ю.М.

План лекції

1. Економічний зміст та складові доходів страховика.
2. Витрати страховика та порядок визначення його прибутку.
3. Особливості оподаткування страхової діяльності.

Рекомендована література

Нормативна література

1. Про страхування : Закон України від 07.03.96 р. № 86/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр/>.
2. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>.
7. Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті: Постанова КМУ від 14.08.1996 р. № 959. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-96-%D0%BF>.
8. Про затвердження Порядку та правил обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, що може бути заподіяною третім особам : Постанова КМУ від 09.09.2002 р. № 944. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/944-2002-%D0%BF>.
9. Про затвердження Порядку та правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності

чи іншому законному володінні зброєю, за шкоду, яка може бути заподіяною третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї : Постанова КМУ від 29.03.2002 р. № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2002-%D0%BF#Text>.

10. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 02.09.2012 р. № 4391-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text>.

11. Про затвердження порядку та правил проведення обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків : Постанова КМУ від 23.04.2003 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2003-%D0%BF#Text>.

12. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

13. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 року № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

Основна

1. Сосновська О.О. Страхування: навчальний посібник. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 328 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39294/1/O_Sosnovska_NP_Strahovanie_2021_FITU.pdf.

2. Організаційно-правове забезпечення страхової діяльності в Україні: навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / [Є.О. Харитонов, О.І. Сафончик, О.С. Адамова та ін.]. Одеса : Фенікс, 2020. 121 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12593/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

3. Журавка О.С., Бухтіарова А.Г., Пахненко О.М. Страхування: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2020. 350 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/76863/1/Zhuravka_strakhuvannia.pdf;jsessionid=1FBB7510CDB1A0132B055A5271B7E0A4
4. Говорушко Т.А., Стецюк В.М. Страхування: навч. посіб.: Львів: «Магнолія 2006», 2014. 328 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/%D0%A1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%B2%D0%B0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%93%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%A2.%D0%90..pdf>.
5. Сокиринська І.Г., Журавльова Т.О., Аберніхіна І.Г. Страховий менеджмент: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Пороги, 2016. 300 с. URL: http://195.24.133.161/file/sokirinska_strahoviy_menedzhment.pdf.
6. Горбач Л.М., Кадебська Е.В. Страхування: підручник. К.: Кондор-Видавництво, 2016. 544 с.
7. Пацурія Н.Б., Войцеховська І.М., Головачова А.С. Правове регулювання у сфері страхування та перестрахування: проблеми теорії і практики : монографія, К. : Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22963/1/N_Patsuriia_I_Voitsekhovska_N_Golovachova_FPMV.pdf.
8. Правове регулювання страхової діяльності : навч. посіб. / О. П. Гетманець, О. М. Шуміло, Т. В. Колеснік та ін. ; за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла. 2-ге вид., із змінами. Х. : Право, 2014. 400 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/284>.

Додаткова

9. Аберніхіна І.Г., Сокиринська І.Г. Фінанси страхових організацій : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2019. 198 с. URL: https://nmetau.edu.ua/file/finansi_strahovih_organizatsiy_navchalniy_posibnik_dlya_sayta.pdf.
10. Білоус Н.М. Корпоративні стратегії управління стійкістю страхових компаній : монографія. К. : Видавничий дім «Кондор», 2017. 234 с.

11. Форманюк В.І. Правове регулювання страхової діяльності в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Випуск 20. С. 100-102. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8670/22.pdf.pdf?sequence=1>.
12. Землячова О.А. Оцінка фінансового стану страховика та шляхи його поліпшення. *Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 2. С. 54-66.
13. Щербань О.Д. Джерела забезпечення фінансової надійності страховика. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2015. № 3 (80). – С. 222-230.

Інформаційні ресурси

14. <https://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».
15. <http://uainsur.com> – Ліга страхових організацій України: офіційний сайт.
16. <https://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.
17. <https://forinsurer.com> – Форіншурер – журнал про страхування в Україні.
18. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал.
19. <https://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.
20. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1. Економічний зміст та складові доходів страховика

Для страховика характерним є подвійний характер його діяльності, що полягає у проведенні ним страхування та у виконанні ролі активного інвестора. З огляду на це, **доходи** страховика поділяються на такі види:

- доходи від страхової діяльності;
- доходи від інвестиційної діяльності й розміщення тимчасово вільних коштів;

- доходи від проведення інших операцій.

Доходи від страхової діяльності – це первинні доходи страховика, до яких відносяться всі надходження на його користь, пов'язані з проведенням страхування і перестрахування.

Другу групу доходів страховика складають **доходи від інвестиційної діяльності**, які є вторинними доходами. Залучивши у своє розпорядження страхові премії та отримавши доходи від страхової діяльності, страховик протягом певного часу може розпоряджатися цими коштами, інвестуючи їх. При цьому, обмеження в інвестуванні й розміщенні тимчасово вільних коштів поширюються на кошти страхових резервів.

Інші доходи страховика аналогічні доходам інших суб'єктів підприємницької діяльності і не мають особливостей, пов'язаних зі специфікою страхування. До них належать:

- доходи від здавання майна в оренду;
- доходи у вигляді позитивного результату перерахунку іноземної валюти порівняно з балансовою вартістю на кінець звітного періоду;
- доходи у вигляді безповоротної фінансової допомоги й безоплатно наданих товарів (послуг);
- доходи від індексації та передачі (продажу, обліку й інших видів відчуження) основних фондів і нематеріальних активів;
- доходи від врегулювання безнадійної заборгованості; доходи від реалізації прав регресивної вимоги страховика до страхувальника або іншої особи, відповідальної за заподіяний збиток;
- доходи від надання консультаційних послуг;
- штрафи, пені.

2. Витрати страховика та порядок визначення його прибутку

До витрат страховика від страхової діяльності відносяться:

- 1) виплати страхових сум та страхових відшкодувань;
- 2) відрахування в централізовані страхові резервні фонди;

- 3) відрахування в технічні резерви, інші, ніж резерв незароблених премій;
- 4) витрати на ведення страхової справи;
- 5) інші витрати, що включаються до собівартості страхових послуг.

Крім витрат від проведення страхової діяльності страховик має витрати, пов'язані із забезпеченням процесу інвестування і розміщення тимчасово вільних коштів, тобто **витрати, пов'язані з управлінням своїми активами**. Такі витрати, зазвичай, є не значними і складаються з оплати послуг фінансово-кредитних установ.

Усі види витрат страхова компанія враховує при визначенні фінансових результатів своєї діяльності, найважливішим з яких є **прибуток**.

Загальним показником діяльності страховика є його **валовий прибуток**, що складається з:

- прибутку від страхової діяльності;
- прибутку від інвестування та розміщення тимчасово вільних коштів;
- прибутку від інших операцій.

Прибуток від страхової діяльності в компаніях з ризикового страхування визначається за 5 етапів. На першому розраховується резерв незароблених премій, на другому визначаються зароблені премії, на третьому – загальна сума доходів від страхової діяльності, на четвертому загальна сума витрат страховика і на п'ятому – результат (прибуток або збиток) від страхової діяльності. Розглянемо ці етапи детально.

Перший етап. Величина резервів незароблених премій на будь-яку звітну дату встановлюється залежно від часток надходжень сум страхових платежів, які не можуть бути меншими, ніж 80 відсотків загальної суми надходжень страхових платежів з відповідних видів страхування у кожному місяці з попередніх дев'яти місяців (розрахунковий період) і обчислюється в такому порядку:

- частки надходжень сум страхових платежів за перші три місяці розрахункового періоду множаться на одну четверту;
- частки надходжень сум страхових платежів за наступні три місяці розрахункового періоду множаться на одну другу;
- частки надходжень сум страхових платежів за останні три місяці

розрахункового періоду множаться на три четвертих;

- одержані добутки додаються.

Отримана сума дає резерв незаробленої премії на певну дату.

Механізм "заробляння" премій базується на поступовому переході від резерву незароблених премій до прибутку на тій підставі, що якщо договір страхування триває один рік, то наприкінці першого кварталу "заробленою" можна вважати 1/4 отриманих платежів, наприкінці другого – 2/4 і т.д.

Розрахунок відбувається за принципом "пересувних кварталів". Ці квартали переважно не співпадають з календарними, а утворюються з трьох місяців розрахункового періоду, котрий завжди нараховує 9 місяців

Другий етап. Зароблені страхові премії визначаються збільшенням суми отриманих страхових премій на початок звітного періоду на суму незароблених страхових премій на кінець звітного періоду. До суми отриманих страхових премій не включається сума платежів, сплачених перестраховальникам у звітному періоді. Резерви незароблених премій на початок періоду зменшуються на частку перестраховиків в них, а резерви незароблених премій на кінець періоду збільшуються на частку перестраховиків. З допомогою формули цю операцію можна відобразити так:

$$ЗП = (РНП_{\text{поч}} - ЧП) + (СП - ПП) - (РНП_{\text{кін}} - ЧП),$$

де РНП_{поч} – резерв незаробленої премії на початок звітного періоду;

СП – страхові премії, отримані у звітному періоді;

ПП – страхові премії, сплачені перестраховикам;

РНП_{кін} – резерв незаробленої премії на кінець звітного періоду;

ЧП – частка перестраховиків на початок і кінець періоду.

Третій етап. Доходи від страхової діяльності ДСД визначаються як сума;

- 1) зароблених страхових премій ЗП;
- 2) комісійної винагороди за перестраховування КВП;
- 3) страхових відшкодувань і страхових сум, сплачених перестраховиками СВП;

4) повернутих сум технічних резервів інших, ніж резерв незароблених премій ПСГР. Формулою цю операцію можна зобразити так:

$$\text{ДСД} = 3\text{П} + \text{КВТП} + \text{СВП} + \text{ПСКР},$$

Четвертий етап. Витрати страховика ВС визначаються як сума:

- 1) виплат страхових сум та страхових відшкодувань ВССВ;
- 2) відрахувань в централізовані страхові резервні фонди ВЦСРФ;
- 3) відрахувань в технічні резерви інші, ніж резерв незароблених премій ВТР;
- 4) витрат на здійснення страхування, котрі відносяться на собівартість ВСС. Формулою це можна зобразити так:

$$\text{ВС} = \text{ВССВ} + \text{ВЦСРФ} + \text{ВТР} + \text{ВСС}$$

П'ятий етап. Прибуток або збиток від страхової діяльності П(3) визначається як різниця між доходами від страхової діяльності ДСД та витратами страховика ВС. Формула визначення прибутку або збитку має такий вигляд:

$$\text{П(3)} = \text{ДСД} - \text{ВС}$$

Коли витрати страховика менші від доходів, утворюється прибуток, а коли витрати більші від доходів – збиток.

Інвестиційний дохід визначається як сума доходів від операцій віднесених до інвестиційних, а прибуток від інших видів діяльності – як перевищення доходів від цієї діяльності над валовими витратами від неї.

Визначення прибутку від страхової діяльності відбувається щоквартально наростаючим підсумком з початку року на підставі заповнення спеціалізованої форми "Звіт про доходи і витрати страховика", яка представляється в орган нагляду за страховою діяльністю.

Прибуток в компаніях зі страхування життя визначається в дещо іншому порядку. У зв'язку з відсутністю для таких компаній спеціалізованої форми звітності вони для визначення величини прибутку використовують загальний "Звіт про фінансові результати", в яку згідно рекомендації органу нагляду за страховою діяльністю введено додатковий показник "Відрахування у страхові резерви зі страхування життя".

Напрями і пропорції розподілу прибутків залежать від потреб страхових компаній та їх дивідендної політики. Можливі напрями і пропорції цього розподілу такі:

- 1) утворення резервного фонду (в страхуванні він називається "вільні резерви") - щорічні відрахування повинні становити не менше 5% прибутку, а його максимальний розмір – 25% статутного фонду;
- 2) на виплату дивідендів переважно спрямовується від 20-30 до 50-70 відсотків прибутку;
- 3) на розвиток страхової компанії і стимулювання колективу – від 15 до 40 відсотків;
- 4) частину прибутку (приблизно 10%) майже завжди залишають нерозподіленою для авансових витрат на розвиток компанії та стимулювання її колективу.

3. Особливості оподаткування страхової діяльності

Страхові компанії сплачують ті ж податки і обов'язкові платежі, що і інші господарські суб'єкти. Вони сплачують такі податки:

1. Податок на майно, який складається з:
 - податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
 - транспортного податку;
 - плати за землю.
2. Податок на прибуток.

Перший податок сплачується страховиками на загальних підставах згідно з діючими нормативними актами.

Сплата податку на прибуток страховими компаніями в значній мірі відрізняється від оподаткування прибутку промислових, транспортних, торгових та інших підприємств. Специфіка сплати в тому, що податок сплачується окремо з доходів від трьох видів діяльності страхових компаній – страхової, інвестиційної та інших видів діяльності, а порядок оподаткування компаній із загального (ризикового) страхування та страхування життя в значній мірі відрізняються.

Компанії, які займаються ризиковим страхуванням, сплачують податок з прибутку в такому порядку:

1) з доходів від страхової діяльності – в розмірі 3 відсотків від валового доходу, визначеного як різниця між надходженням платежів за звітний період і величиною платежів, переданих в перестрахування;

2) з доходів від інвестиційної діяльності – за ставкою 18 відсотків від величини інвестиційного доходу, зменшеного на витрати, пов'язані з його утворенням;

3) з доходів від інших видів діяльності – за ставкою 18 відсотків від величини прибутку, отриманого від цих операцій з інших видів діяльності.

Компанії, які займаються страхуванням життя, сплачують податок з прибутку в такому порядку:

1) 0 відсотків за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорів страхування додаткової пенсії;

2) з доходів від інвестиційної діяльності – за ставкою 18 відсотків від величини інвестиційного доходу, зменшеного на витрати, пов'язані з його утворенням;

3) з доходів від інших видів діяльності – за ставкою 18 відсотків від величини прибутку, отриманого від цих операцій з інших видів діяльності.

Страхові компанії не сплачують податок на додану вартість, бо страхові операції ними не обкладаються. Проте при здійсненні інших видів діяльності, зокрема при передачі майна в оренду, цей податок сплачується на загальних

підставах.